

סדר סליחות המפורש

כמנהג אונגרין ועוד קהילות

והוא ביאור נפלא ע"ד הפשט קצר ותמציתי מיוסד
על מפרשי התנ"ך ומפרשי הסליחות וכן ביאור
המילים הלכות סליחות, וליקוט מספרים
הקדושים על ענין הסליחות ומבוא
על סדר השתלשלות הסליחות

ערוך ומבואר

ע"י

יעקב וינגרטן

מכון להוצאת ספרים

"הגפן"

ירושלים

שנת תשנ"ה

עיה"ק ירושלם תובב"א

קמוצא: מנחה קדמון תהילג -
חשיבות השגת התהילג הגשוג

צְדָקוֹתֶיךָ לְרַחֲמֵנוּ יֵשׁוּב נָא אִפְּךָ, צדקותיך לרחם עלינו, ישוב נא אפך
מכולנו יחד, ותנחמנו.

אל מלך יושב על פסא רחמים. מתנהג בחסידות מוחל עונות
עמו. מעביר ראשון ראשון. מרבה מחילה לחטאים וסליחה
לפושעים. עושה צדקות עם כל בשר ורוח. לא כרעתם
תגמול: אל הורית לנו לומר שלש עשרה, וזכר לנו היום
ברית שלש עשרה, כמו שהודעת לעניו מקדם, כמו שפתוב,
וירד יהוה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם, יהוה:
ויעבר יהוה על פניו ויקרא:

יהוה יהוה אל רחום ותנון, ארך אפים ורב חסד ואמת: נצור
חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה, ונקה: וסלחת לעוננו
ולחטאתנו ונחלתנו: סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחל לנו
מלכנו כי פשענו: כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל
קוראיך:

ה פזמון ע"פ א"ב

7 ← במוצאי מנוחה קדמנוך תחלה. במוצאי יום מנוחתינו בתחילת
מעשינו קדמנו פניך ה' בתפילה /
הטה אזנך מהשמים - ה' היושב
לשמוע תהילות ישראל / לשמוע
לקול רינתנו ולתפילתינו.
עורר נא את זרוע ימינך התזקה
לעשות חיל ולהתגבר על המקטרגים
/ ובזכות צדקת יצחק, אשר נעקד,
ונשחט איל תמורתו / הגן נא על זרעו
בזעקתם לפניך בעוד לילה, לשמוע...
לשמוע

מנעימין - משבחך, רחומינו - אהובינו. בכל צדקותיך - דרכי צדקותיך שהם ייג מידות של
רחמים.

מנוחה - שבת, יום המנוחה, ימין עוז - זרוע ימינך העזה, חיל - כח וגבורה, להתגבר על
המקטרגים, בצדק נעקד - בצדקת יצחק שנעקד, גנון - היה להם למגן ומחסה, גזעו - זרעו.

המפורש

לנו מעל
זרועי

יצדיק
לי סבה.

רחופים
גלות
ל בחסד

יום. בך
אלה
מצפון

בב פימי
ך שימנו
אה את-

והצעיר
יחד בכל

גול - למאוס.
דק. הריבה -
רה הכפויה על
תרופה ומרפא.
לבב - חבב.

וַאֲרָעָא וְכָד חִיִּיהוֹן: ב וְשִׁצִי י: אַב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי

רש"י

לקט בהיר

השבי צה"ה, אוחו יום ו' צסיון: (צ) ויכל אלהים ביום השביעי. * רבי שמעון אומר צשר ודס שאינו יודע עתיו* ורגעיו לריך להוסיף מחול על הקודש (אבל) הקצ"ה, שידע עתיו ורגעיו נכנס צו"ה כחוט השערה, ונראה"ה כאלו כלה צו ציוס (צ"ה), ד"ה מה היה העולם חסר, מנוחה, צחת צבת צחת מנוחה שיוני נוסחאות * עתים ורגעים

(א) וכי צשציעי כלה הלא צשעי כלה, ואס האמת צשציעי כלה יש סתירה צמה שאמר וישצות ציוס השציעי (רא"ם), עוד קשה מיותר הוא לומר ויכל חלקים וגו', שהלא ראינו שכלה מאחר שלא צרא עוד, וצפרע אחר אומר ויכלו וגו' שפירושו שכלה כל מה שהיתה צרצונו לעשות, גם וישצות וגו' מיותר הוא, שצהעדר המעשה והצריאה פשוט הוא שצבת (בד"א): (ב) ראיתי אומרים המלאכה נצטת

צשצת עכ"ל. וח"ס לומר כן, אלא הקצ"ה נכנס צו צשצת צמה שצבת, ואומר כחוט השערה לשלול דעת הטועים, כלומר אפילו חוט השערה הראשונה מן השצת היה צבר צו צלא מלאכה (בא"י): (ג) ומה שאמר הכתוב ציוס השציעי, הוא לפי הנראה, ולא לפי האמת, וזה דוחק, לכן הביא דרוש הב' שעל ידי המנוחה כלתה המלאכה, ולא שהמנוחה היא מלאכה, היא העדר המלאכה, אלא צורך מלאכה היא, וזאת היתה ממש ציוס השציעי, וצוה אחי שפיר מה שאמר הכתוב מכל מלאכתו "אשר עשה" שהיא לצאורה שפת יתר, שפירושו ויכל ע"י המנוחה מלאכתו אשר צבר עשה צשעה ימים (ב"ב), אבל גם צוה יש דחקות שא"כ היל"ל ויכלו אחר אומר וישצות (מ"ל), וגם לדרך הא' אמר הכתוב צמכוון ציוס השציעי, ללמדנו שכלה צשציל קדושת יום השצת משא"כ אס יאמר ציוס השישי נוכל לומר שהיתה צחצמע היום צעבור שהמלאכה כלתה (ג"א). גם לא יהיה אמת שלא כלה צשעי רק אחר יום השעי, אבל צשצותו צלדו וישצות ציוס השציעי הרי שצכל יום השציעי צשצת:

אור החיים

על דרך אומרנו (תהלים פ"ד) נכספה וגם כלתה ובחצמלעות זה נשלמה ונחקיימה הצריאה. וטעם שהוליא הכתוב הענין צלשון זה ויכולי"ה לרמוז כי הוא חשוקה גדולה עד כלות החלק אל הכלי"ה והיא צחינה גדולה מצחינת החשק והחשוקה, והוא שרמוז דוד צאומרנו נכספה וגם כלתה הרי זה מגיד כי צחינה זו גדולה מצחינה שלפניה"ה וצחצמלעות צחינה זו והצחצמנותה העולם קיים. וזה הוא סוד קריאתו חי העולמים"י והצן והוא סוד (משלי ט"ז) צאור פני מלך חיים"י:

לאומרנו אשר עשה שלא היה לריך לומר אלא ויכל אלהים וגו' מלאכתו. עוד יש להעיר אומרנו ציוס השציעי"ה משמע כי ציוס השציעי עשה מלאכה וכלה אותה ואינו כן כי ציוס הו' הוא שכלה. והגם שרז"ל הרגישו לחקן זה ואמרו (צ"ר י) וזה לשונס רבי שמעון אומר צשר ודס אינו יודע וכו' ע"כ, עס כל זה חיבת ציוס אינה מדוייקת ולפי דצריכה פי' הוא כאלו ציוס"ה. וצחצמת כי דצריכה דצרי אמת אלא עוד יש לאלוה מילין וכפטיש יפולץ. ונראה שיכוין הכתוב לומר על דרך אומרס ז"ל (חגיגה י"צ) כי העולם היה רופף ורועד עד צבחה צבת ונחקיים העולם ונחיסד. והכוונה היא כי ציוס צבת צרא ה' נפש העולם והוא סוד אומרנו (תשא ל"א) וציוס השציעי צבת וינפש. הגם שחז"ל דרשו (צילה ט"ז) כיון שילא צבת וי נפש, אין זה אלא דרך דרש"י שדרשו מאומרנו וינפש ולא אמר ונפש דרשו

אור בהיר

רג) ולא אמר שום לשון חשוקה. רד) פי' חלק הנאלל יכסוף אל כללות השורש. רד) שאמר גם. רז) פי' הוא צ"ה חיות העולמות. רז) פי' ע"י שראו הנצדאים אור פני מלך עי"ז הס חיים. רח) זה יהיה פי' חיבת מלאכתו, כלומר אל חצשוב שהיה עוד צמחצנתו לעשות אלא שהוכרת להפסיק צעבור שקידש היום, לא כן הוא. רט) אלא כלה כל מלאכתו קודם צבת הראשון. רי) ולא אמר קודם יום השציעי. ריא) פי' נראה כאלו ציוס השציעי. ריב) צכתו זה נאמר נכניסת השצת

מְלֹאכְתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בֵּינֵם בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבָדְתָּהּ דִּי עֶבֶד
וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְכַל
הַשְּׁבִיעִי מְכַל־מְלֹאכְתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: עֲבָדְתָּהּ דִּי עֶבֶד: ג וּבְרִיךְ יי יְיָ

אור החיים

הנאמרים בסמוך ויכל אלהים... ונראה לומר על דרך מה שאמרו ז"ל (צ"ר פ"ז) כי צריות נצראו ערב שנה עם חשיכה ולא הספיקו לגמור צריאת גופם עד שקדש היום והן הם המזיקים ע"כ. ויש לנו להשכיל זאת איך ידק ליאמר בערך הצורה יתעלה שמו שלא הספיק לגמור וכו' הלא דבר ידוע לכל כי כהרף עין יכול לצרוא עולמות כולם. ולא ולמד מה שכחצנו צתחילת הפרשה ותרצה קלח גבורותיו יתעלה שמו. אכן הכוונה היא כי רצה ה' להודיע עולם מעלת יום המכובד כי הלא תדע שישתנה הדבר בין מלאכה שהתחיל בה ואין בה הפסד למלאכה שכבר התחיל בה והפסד אם לא יגמור אותה. וכאן הודיענו הכתוב כי מלכד שלא התחיל במלאכה אחרת אלא אפילו במלאכה שהתחיל בה כשקידש היום גם כן שנה מלגמור אותה הגם שנפסדה המלאכה שהתחיל בה הפסד שאין אחריו תיקון אף על פי כן לא רצה לעשות עוד. והוא שרמז צאומרו וישבות אחר שאמר ויכל כי מלכד שכלה ולא הוסיף עוד עשות צריאה אחרת אלא אפילו מה שהיה צידו להשלימו שנה פירוש בעל גמר (הדברי"ם) שהיה צידו. ולזה אמר מכל מלאכתו לומר אפילו מלאכה שכבר התחיל בה והוא אומרו אשר עשה והתחיל בה כיון שבה יום השביעי שנה מלהשלימה. וכו' עשה כן להראות דבר זה"י) לא ללד מניעת היכולת חו"ש פי שיעטא שכהרף עין צורא כהנה וכהנה רצי רצבות. גם אומר אני כי (לעם זה"י) סדר ה' המלאכות שעשה בסדר הימים דבר יום ציומו כדי שיוכר מעלת השנה כי זולת זה יכול היה ה' לעשות כל המעשה ביום אחד ובזמן מועט:

כי נתכוון הכתוב לרמוז כיון שאלא שנה וי שאבדה הנפש אבל משמעות פשט הכתוב אינו יולא ממנה שנחכוון לומר כיון ששנה פירוש בה שנה וינפש פירוש נשפע שפע החיוני בכל הנצראים כי קודם השנה לא היה נפש לכל הנצראים. וכן מלאנו לרז"ל בספר הקדוש זוהר החורה (חזריע מ"ד). שנתנו טעם למצות ה' למול ציוס הח' ושלא לקרצ קרצן לה' עד יום הח' כי העטם הוא עד עבזר עליו יום השנה ויהיה בעל נפש. והוא שאמר הכתוב ויכל אלהים וגו'. פירוש שכלה ה' צאמלעות יום השביעי"י) מלאכתו וחזר ופירש מה הוא מלאכתו שכלה לא שהיה חסר דבר מעשותו ועליו הוא אומר ויכל אלא הכוונה היא אשר עשה פי' המלאכה שכבר עשה עדיין היתה חסרה דבר המעמיד ובאמלעות יום השביעי צו נגמר הענין. וצוה נחישצ מה שדקדקנו. גם צוה הרוחנו למצוא צתורה צריאת יום השביעי עלמו כדרך שהודיעה אותנו החורה צריאת יום ציומו דכתיב ויהי ערב וגו' הרי זה מגיד הוית הערב והוית הצקר וכאן לא מלינו שהודיע צריאת יום זה, ולדרכינו הרי הוא אמור. ולמה שפירשתי בפסוק ויכולו שהיא לשון תשוקה וחשק יכול להפרש גם כן אומרו ויכל אלהים וגו' על דרך אומרו (איוב י"ד) למעשה ידיך תכסוף וכתיב (דברים י' ט"ו) רק בצאתיך חשק כי האדון חשק וחפץ בעולמו וזה היה צאמלעות יום השביעי שנחקיים העולם כדרך שפירשנו חשק ה' ונתרלה צצריאותיו"י) ודבר זה הוצא צדצריהם ז"ל (שהש"ר צ' ט"ז) ועיין בסמוך:

אור בהיר

ולא בליאתו. ריג) זה יהיה פי' של אות ב"ח מחיבת ציוס השביעי. ריד) ופי' מלאכתו כאילו אמר למלאכתו. רטו) כי מאחר שלא עשה הלא שנה. רטז) ולא יהיה פי' שנה מלשון מנוחה, אלא מלשון ניטול. ריז) ללמד לדורות האיך לשמור את השנה. ריח) זה חין מטעמים הנאמרים למעלה.

f
S
5
84
6

י
ב
כ
ל
מ
נ
ס
ע
פ
צ
ק
ר
ש
ת
י
ב
כ
ל
מ
נ
ס
ע
פ
צ
ק
ר
ש
ת

5

מִים אֲשֶׁר לֹא יִבְזְבוּ מִימּוֹ: יבּ וּבָנוּ מִמֶּךָ
 חֲרֻבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־דוֹר תִּקְוָמֶם
 וְקָרָא לָךְ גִּדְר פָּרִץ מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת
 לַשַּׁבָּת: וְגַם אִם תֵּשִׁיב מִשְׁבֶּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת →
 חֲפָצֶךָ בַּיּוֹם קִדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֲנֵג

יְחִי בְחַיֵּי עֲלָמָא וְתִהִי
 נִפְשָׁךָ מְלֵיא תִפְנוּקִין
 כְּגַנְתָּ שְׁקִיא דְמְרוּיָא
 וּכְמַבּוּעַ דְמִינֵן דְלֵא
 פִּסְקִין מוֹהִי: יבּ וּבָנוּ
 מִנְדַּח חֲרֻבַת עֲלָם יִסְדֵי
 דְר וְדַר תִּקְוָמֶם וְיִקְרוּן
 לָךְ מְקַיִים אוּרְחָא

דְתִקְנָא מְתִיב רְשִׁיעֵיא לְאוּרְחָא: יג אִם תֵּתִיב מִשְׁבֶּתָא רַגְלֶךָ לְמַעַבְד צוֹרְכָךָ בַּיּוֹמָא
 דְקִדְשִׁי וְתַעֲרַעַר לַשַּׁבָּתָא בְּתִפְנוּקִין לְקִדְשֵׁיא דַּיִי תִיִקֵר וְתִיִקֵר קְדַמּוֹהִי מְלַמְעַבְד אוּרְחָךְ
 רְשִׁי

(יב) מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת לַשַּׁבָּת. מַרְגֵס יוֹנָתָן מִמִּינֵי רְשִׁיעֵינָא לְאוּרְחָא. מְשׁוֹבֵב, כְּמוֹ מְסִיב לְשַׁנְתָּ, לִישׁוּצוֹ שֶׁל

מצודת דוד

מצודת ציון

המוצא מים אשר המים הנוטפין אינם נפסקין: (יב) ובנו
 ממך. רצה לומר המעשים הטובים היוצאים ממך יבנו
 את חרבות העולם. וכמו שהמעשים הרעים מחריבים
 את העולם, כן הטובים יבנו החרבות: מוסדי דור
 ודור. היסודות שנפלו בימי הדורות אתה תקומם אותם
 כמעשיך הטובים, וכפל הדבר במלות שונות: וקרא לך. כל בני העולם יקראו אותך גודר פרץ, שהרי בזכות
 מעשיך גדרת פרצות העולם: משובב. אתה הוא המשיב את הנתיבות להיות מיושבות באנשים, כי בהיות
 הערים חרבים נשמו הנתיבות, ובזכותך נבנו הערים ונתיישבו הנתיבות: (יג) אם תשיב משבת וגו'. רצה לומר
 אם התזקת בדרך לצאת חוץ לתחום, ונזכרת שהוא שבת, והשבות רגלך בעבור השבת: עשות. המ"ם של
 משבת עומדת במקום שתיים, ורוצה לומר אם תשוב מעשות חפצך, אחד מן המלאכות האסורות: ביום קדשי.
 זהו השבת שקדשו המקום: וקראת לשבת ענג. תקרא את השבת יום עונג, רוצה לומר יהיה מיוחד לך

יבזבו. ענין עזיבת הדבר וההפסק. כמו תהיה לי כמו
 אכזב (וישג טו יט): יב) מוֹסְדֵי. מלשון יסוד: גודר פרץ.
 בונה כותל במקום הפרוץ והשבור. כמו ותגדרו גדר וגו'
 (יחזקאל י ט): מְשׁוֹבֵב. מלשון השבה: נְתִיבוֹת. שביל
 ודרך: לַשַּׁבָּת. מלשון ישיבה: (יג) תֵּשִׁיב. מלשון השבה:
 כמעשיך הטובים, וכפל הדבר במלות שונות: וקרא לך. כל בני העולם יקראו אותך גודר פרץ, שהרי בזכות
 מעשיך גדרת פרצות העולם: משובב. אתה הוא המשיב את הנתיבות להיות מיושבות באנשים, כי בהיות
 הערים חרבים נשמו הנתיבות, ובזכותך נבנו הערים ונתיישבו הנתיבות: (יג) אם תשיב משבת וגו'. רצה לומר
 אם התזקת בדרך לצאת חוץ לתחום, ונזכרת שהוא שבת, והשבות רגלך בעבור השבת: עשות. המ"ם של
 משבת עומדת במקום שתיים, ורוצה לומר אם תשוב מעשות חפצך, אחד מן המלאכות האסורות: ביום קדשי.
 זהו השבת שקדשו המקום: וקראת לשבת ענג. תקרא את השבת יום עונג, רוצה לומר יהיה מיוחד לך

רד"ק

תשיב משבת. מלכת בשבת חוץ לתחום. ואמר "אם
 תשיב" כלומר אם היית הולך בדרך ונזכרת שהוא
 שבת, והשיבות רגלך אחור מלכת עוד לכבוד שבת,
 כל שכן עשות חפצך, שהוא כולל המלאכות שחייבין
 עליהם מיתה, כי אפילו לצאת חוץ לתחום שהוא בלאו
 חמור עליך ותשמר ממנו: ביום קדשי. שאני קדשתי
 כמו שאמר ויקדש אותו, והקידוש הוא שהבדילו משאר
 הימים. ופירוש עשות חפצך מעשות, ומ"ם משבת
 עומדת במקום שנים. ורגלך וחפצך חסרים יו"ד הרבים.
 ורז"ל פירשו רגלך דרך המקרא לשון רבים, שאמרו
 (עירובין נב): רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ
 לתחום יכנס, שנאמר אם תשיב משבת רגלך, רגליך
 קרינן, כלומר אף על פי שכתוב רגלך בלא יו"ד, יש
 אם למקרא: וקראת לשבת ענג. אם תשיב משבת
 מצות לא תעשה, וקראת לשבת ענג מצות עשה לענג

כאילו מכזב בו שלא היה שם מעולם, על דרך כחש
 מעשה זית (חבקוק ג יז), ותירוש יכחש בה (הושע ט ב):
 (יב) ובנו ממך. כי כמו שהמעשים הרעים מחריבים
 הארץ, כן המעשים הטובים מישיבים אותה. ופירוש
 "ממך" המעשים הטובים היוצאים ממך, יבנו חרבות
 העולם שהיו חרבות זמן רב: מוסדי דור ודור.
 המוסדות שנפלו זה דור ודור, אתה כמעשיך הטובים
 תקומם אותם: וקרא לך גודר פרץ. בני העולם יקראו
 לך, כי בזכותך וכמעשיך הטובים יגדרו הפרצות:
 משובב נתיבות לשבת. כי בחורבן הארץ הנתיבות
 שוממות אין עובר בהם, כמו שאמר (איכה א ד) דרכי
 ציון אכלות מבלי באי מועד. ויאמרו עליך כי אתה
 המשובב הנתיבות לעבור בהם לשבת, כי מפני ישיבת
 הערים ישובו גם כן הדרכים. ויונתן תרגם ויקרון לך
 מקיים אורחא דתקנא מתיב רשעיא לאורחא: (יג) אם

מדרשי חז"ל

ונחת לו, מעלה אני עליך כאילו נחת שלום ביני לבינו,
 שנא' או יחזק במעוזי יעשה שלום לי. (ילקו"ש).
 (יג) אם תשיב משבת רגלך. תנא: לא יטייל אדם בתוך

(יב) מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת לַשַּׁבָּת. העני הזה יושב ומתרעם:
 מה אני ומה פלוני, הוא יושב בכיתו ואני יושב כאן,
 פלוני ישן ע"ג מטה ואני ישן על הארץ, ועמדת אתה

לְקֹדֶשׁ יְהוָה מְכַבֵּד וְכַבְּדָתוּ מַעֲשֹׂת מְלִסְפָּקָא צוֹרְכָה וּמְלָלָא מְלִין דְּאוֹנָס: יֵד בְּבִן דְּרַכִּיךְ מִמְצוֹא חֲפִצְךָ וְדַבֵּר דְּבַר: יֵד אֶז חֲתַפְנִק קָדָם יֵי וְיִשְׂרֵינְךָ

6

על תוקפי ז' וְיִזְכְּלִינְךָ פְּרִי אוֹ יַעֲקֹב אֲבוֹךָ בְּמִימְרָא רֵי גִזִיר אֵהָא לֹא מְקַפִּידוֹת מִן קָדָם יֵי לִית מְתַפְרָקִין וְלֹא בְּ קַדְמוּהֵי מְלִמְשַׁמַּע מְתַקְפְּלָא צְלוֹתְכוֹן:

מצודת דוד

להתענג בו: לקדוש ה' מכובד. ליום השבת שקדשו המקום, תקרא יום מכובד מבלי עשות בו מלאכה של חול: וכבדתו. רוצה לומר לא בקריאת שם לבר, אלא תכבדו מעשות בו עניניך: כמצוא. מבלי מצוא בו חפצך, רוצה לומר שלא תעשה בו חפצך מדברים האסורים בשבת: ודבר דבר. ומלדבר בו דבר הנאסר בשבת כחשבונות וכיוצא: (יד) אז תתענג על ה'. כשתעשה כן, אז ישפיע לך טובה הרבה ותתענג על ה'. ורוצה לומר לא תתענג לעדון הגוף, כי אם להעמיד הגוף במצב הראוי להשכיל בתורת ה':

מצודת ציון

חפצך. מלשון חפץ ורצון: עונג. מלשון תענוג ותפנוק: דרכיך. עניניך. וכן דרכי ספרתי (מהלל קיט ט): אסור לדבר הא חפצי שמים מותרים, כמו שאמרו חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת, ואמרו פוסקין צדקה לעניים בשבת, ואמרו משדכין על התינוקות ליארס, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות, כי כל הדברים האלה אם ידבר בהם הם מצוה. ואפילו ללמדו במה שיחיה, כדי שלא יהיה גנב ומלסטם את הבריות. ואמרו "ודבר" שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול, כלומר שידבר בשבת בנחת וימעט בדברים. ואמר "דבר" דבור אסור הרהור מותר, ואף על פי כן החסידים נזהרים אפילו מהרהור חפצים אלא בחפצי שמים, כמעשה החסיד ההוא שמספר במסכת שבת (דף קג:). ויונתן תרגם ודבר דבר ומללא מלין דאונס, פירוש דבר און, כי כן מתרגם און אונס, וזה אסור אפילו בחול: (יד) אז תתענג על ה'. אם תענג את השבת תתענג על ה', כלומר ישפיע לך טובות עד שתתענג עליו, ותודה בו ובטובו כי מאתו הכל ובידו. והתענוג על ה' הוא תענוג הנפש. והגאון רב סעדיה פירש תענוג הגוף, כלומר תענוג גופך יהיה על ה', לא ככסילים שנאמר בהם לא נאוה לכסיל תענוג (משלי יט י). אבל המשכיל לא ירבה בתענוג יותר מדאי כי אם במשפט, בעבור כי הוא מתעסק בחכמה ובה יתענג יותר, אלא שתענוגי הגוף במשפט ייטיבו שכלו ויחזקו כוחותיו השלושה, והם כוח הזכרונות וכוח הבחינה

רד"ק

הגוף ביום השבת במאכלים ערבים וטובים. שמתוך שישנהו משאר ימים לטוב, יזכור מעשה בראשית, ושהאל חדשו מאין ושבת ביום השביעי, ומתוך כך ישבח לאל ויפארהו בפיו ובלבבו, ותתענג נפשו בו. ופירוש וקראת כמו מקרא קודש (שמות יב טז): לקדוש ה' מכובד. כפל הענין במלות שונות. ורבותינו פירשו ביום הכיפורים, שאמרו מאי דכתיב לקדוש ה' מכובד, זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתייה, אמרה תורה כברוה בכסות נקיה: וכבדתו מעשות דרכיך. זהו הכבוד שתמנע מעשות כל מלאכה. כי פירוש "דרכיך" חפצך ומעשיך, כמו דרכי ספרתי (תהלים קיט טו), ודרכיך למחות מלכין (משלי לא ג) והדומים להם. ורבותינו ז"ל פירשו "דרכיך" מנהגיך, שלא יהא מנהגו של שבת כמנהגו של חול, כמו שאמרו וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וכן שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול, וכן שלא יאכל המאכלות והמשתה של שבת כשל חול. ופירושו לשנות מנהג עת האכילה להקדים או לאחר: כמצוא חפצך. כפל ענין במלות שונות, כי הוא כמו מעשות דרכיך, כמו שפירושו על דרך הפשט, וכן תרגם יונתן מלספקא צורכך. ורבותינו ז"ל פירשו "ממצוא חפצך" בדברים, שלא ידבר בשבת בחפציו והם הדברים שצריך לעשותם בחול. ודקדקו מחפצך, ואמרו חפצך

מדרשי חז"ל

אמרה תורה כברוה בכסות נקיה. "וכבדתו" רב אמר: להקדים, ושמאל אמר: לאחר. (שם קיט). רבי יהושע בן קרחה אומר: אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב וכו'. אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר, דיבור אסור הרהור מותר. (שם קג). (יד) אז תתענג על ה' וגו'. אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנא' אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ וכו'. ר"ג בר יצחק אמר: ניצול משעבוד גליות, כתיב הכא והרכבתך על במתי ארץ, וכתיב התם ואתה על במותימו תדרוך. (שבת קיח).

הכרך בשבת על מנת שתחשך ויביא פירות, ולא לתוך המדינה על מנת שילך לבית המרחץ, ואסור לאדם לצאת בתוך כרמו בשבת ולידע מה היא צריכה. וכבדתו מעשות דרכיך. "וכבדתו" שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי. "מעשות דרכיך" שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול. "ממצוא חפצך" חפצך אסורין חפצי שמים מותרין. "ודבר דבר" שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול. (שבת קיג). אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא: מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד, א"ל: זה יום הכיפורים שאין בו לא אכילה ולא שתייה,

עולס: (יד) נחלת יעקב כמה שנאמר (נחלשים ככ לא כלזנהם שנאמר) מצו (יד) והרכבתך. מלשון גובה. כמו על ליעקב אביך. ואמר יעקב נאמר ויעמידה ליעקב י יקיים: (א) הן לא קצר ידו ולא יוכל להושיע, העונג וכוח המחשבה: והרכ ירכיבו על במותי ארץ מכל הארצות (סנהדרין ישליטך עוד עליה בשנ וההבטחה הזאת לכל ב הגאולה יזכה לישועה, יזכה לתחיית המתים, והאבלתיך. כפל הענין בניו הם מיוחדים בנחל עשו בן יצחק. וכן אמ לחק לישראל ברית עול חבל נחלתכם. ורבותי המענג את השבת נותני והאכלתיך נחלת יעקב (ב) כי אם עונותיכם וג נושאי הפרק (א"ח) הסתר הפנים ו (ט"א) קינה על מצב (יב"ט) וידוי על העב (טז"א) התעוררות ר

7

יְיָ לָנָא: בַּיְחִינָא כִּי הוּא טָרַף וַיִּרְפְּאֵנוּ יָד וַיַּחְבְּשֵׁנוּ:
 לְיוֹמֵי נַחֲמָתָא דְעַתִּידִין דְּבַיְחִינּוּ מִיָּמִים בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמְנוּ וְנַחֲיָה
 לְמִתֵּי בְּיוֹם אַחֲיוֹת מִתֵּיָא יִקְיִמָנָא וְנַחֲיָה לְפָנָיו: ג וְנִדְעָה נִרְדְּפָה לְדַעַת אֶת־יְהוָה
 קְרַמְוֵהּ: ג וְנִילַף נִרְדּוּף כְּשֶׁהָרָה הוּא אֹרֵךְ הַבּוֹקֵר:
 לְמַדַּע יֵת דְּחַלְתָּא דִּי נָכוֹן מִצְאוּ וַיָּבֹא כַּגֶּשֶׁם לָנוּ

רש"י

יד ויחבשנו. יך לשון הווה הוא, הוא מכה אותנו והוא יחבשנו: (ב) יחיינו מיומים. יחזקנו משתי פורעניות שעברו עלינו, משתי מקדשות שמרנו: ביום השלישי יקמנו: מיומים.

מצודת דוד

גבר האויב: וירפאנו. והוא ירפא אותנו, כי הכל ממנו ובידו: יך. הוא הכה אותנו והוא יניח תחבושת על המכה. וכפל הדבר במלות שונות: (ב) יחיינו מיומים. הנה שלח לנו רפואה משני העתים שעברו עלינו, הוא גלות מצרים וגלות ככל: ביום השלישי בעת השלישי בגאולה העתידה, יקמנו מן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם, כי לא נבוא עוד לגולה: (ג) ונדעה. אז נדעה איך נרדפה לדעת את ה': כשהר נכון מוצאו. רוצה לומר כמו הבוקר, כשרואה האדם תחלת אורו הוא בטוח שיצא השמש על הארץ ויראה, כן יהיה הרודף לדעת את ה' נכון ובטוח שימצאהו: ויבוא. רב טוב יבוא לנו כמרבית מי הגשם, וכמלקוש המרוה את הארץ ומשביעה:

מצודת ציון

יד. מלשון הכאה: ויחבשנו. ענין קשירת המטלית על המכה והשכירה. כמו ולנשברת לא חבשתם (ישקאל לד ז): (ב) יחיינו. ענין רפואה. כמו עד חיותם (ישעיה ה ח): מיומים. רוצה לומר מהעתים: (ג) נרדפה. אמר בלשון שאלה על מרבית ההשתדלות: כשהרהר. הוא אור הבוקר: נכון. ברור ומובטח: מוצאו. מלשון יציאה:

רד"ק

לנו ישועתו והוא משל ביום השלישי. והחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש ביום השלישי הפך כל נשבר, כי אז יבא, וכן אמר ביום השלישי בהיותם כואבים (בראשית לד כה), ופירש עוד יחיינו מיומים זה המאמר הוא על העתיד, ומיומים משל לשני גלויות, גלות מצרים וגלות ככל. ביום השלישי משל לגלות הזה השלישי שיקמנו ממנו ונחיה לפניו, שלא נגלה עוד לעולם, ונחיה תמיד לפניו כל ימי עד שלא נחטא עוד: (ג) ונדעה נרדפה. תהיה הסכמתנו ודעתנו כאחד, ונרדפה כלנו לדעת את ה':

יש רבים קמוצים כמו שכתבנו בספר מכלול. ואמר ונשובה אל השם כי הוא טרף, כמו שאמר אטרוף וגו' ואין מציל (לעיל ה יד). ואם נשוב אליו הוא המוחץ והוא הרופא, וכפל הענין במלות שונות ואמר יך ויחבשנו: יך. כתשלומו יכה, והוא עתיד במקום עבר: (ב) יחיינו מיומים. ענין רפואה, כמו עד חיותם (יהושע ה ח). וכמו וימרחו על השחיץ ויחי (ישעיה לח כא). אמר אם חלינו יומים הוא ירפאנו מחולינו, עד שביום השלישי יקמנו ונחיה זמן רב לפניו, כלומר אם ארכו צרותינו זמן רב והוא משל יומים, בקרוב יבא

מדרשי חז"ל

יותר מג' ימים. הדא הוא דכתיב יחיינו מיומים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו. ביום הג' של השבטים, ביום הג' של המרגלים שנאמר ונחבתם שמה שלשת ימים וגו'. באיזה זכות. רבנן אמרי: בזכות יום שלישי של מתן תורה. ור' לוי אמר: בזכות יום שלישי של אברהם אבינו. (ב"ר נו א).
 (ג) ונדעה נרדפה לדעת את ה' וגו'. היוצא מביט הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי: לא אמרן אלא למיפק, אבל למיעל מצוה למרטה שנאמר נרדפה לדעת את ה' (ברכות ו:).
 אמר רב ברכיה: אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן

שלא נתרפאה מכתו, הוא מחזר אחר רופאים אחרים ולא היה מוצא לו רפואה, א"ל לך אצל הרופא שקרע לך במכה והוא מרפא אותך, כך אמר הנביא כל מה שאחת מפליגים מן הקב"ה הנחמות רחוקים מכס, אלא עשו תשובה והקב"ה גואל אתכם, הוא שהכה הוא שמרפא. (איכ"ר א).
 (ב) יחיינו מיומים ביום השלישי וגו'. שיתא אלפי שני הוה עלמא, והד חרוב, שנא' ונשגב ה' לכדו ביום ההוא, (אמר אביי) תרי חרוב שנא' יחיינו מיומים. (ר"ה לא).
 יחיינו מיומים. אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה

מנכון
 מימרי
 אפרים
 לדבית
 מימרי
 ארים
 מ'שזב:
 אתוב
 יבעון
 א תבר

בה. אל
 כלשמים
 (א) לבו

הם שמות
 טוב (ס"ח)

מם שהם
 ונשובה.
 בכח ידו

איוב ח (ד)
 זעון (שמות)
 לבו. ענין
 זו (יה יח),
 ימים להם,
 נשה, ולפי
 רזו בלשון
 אל ה', וזה
 ו: כי הוא
 ל עבר, כי

אשובה אל
 רפאנו וגו'.
 כיון שראה

לח: אחד דיני ממונות פרק רביעי סנהדרין

8

מסות השם

גופו מבבל. על סס שהיתה עמוקה נראה שמשס לוקח ולכן נעשה מלוה: וראשו מארץ ישראל. שהיא גבוהה וחשובה מכל הארצות: ואיבריו יקו ורגליו: משאר ארצות. מכל העולם כדילף לעיל [פ"ב]. מאקרא דאגמא. כנגל היה והוא עמוק מאל: בל ילין. לית ליה: עד זקנה. כל ימיו [אסכלנו]: מסוף העולם ועד סופו היה. ארכו: ברא אדם [אמקצה הארץ. מקנה עד קנה: אחר וקדם. שני נרות זו פלופין [נכסס דף ס"ב]: על הארץ ולמקצה השמים. כלומר עומד בלחך וראשו מגיע השמימה: ולי מה יקרו רעין אל. נמר גלמי ראו עיניך כמיז אותו זמור וזכירת אדם תורה אור

מדבר: צדוקי היה. טטה לעבודת כוכבים: שקוד. מהיר חרוז: כדי שתדע להשיב לאפיקודם. הנל להביא ראה מן המורה לדברי הדוקים: כל שכן דפקר טפי. שהרי הכיר וכפר ומתוך כך מדקק ולא מוכל להשיבו דבר המקובל לו: שפקרו הצדוקים: שמיצין ראה מן המורה להפקין: ויברא. יחדי: העונה. לשון יחיד: אשר הלכו אלהים לפדות לו. הרי לשון יחיד: עד דכרסון רמיו. נחישס הכסאות דמשמע שנים: כתיב ביה ועתיק יומין יחיד. יחדי: הנך למה לי. למה נכתב בלשון רבים: כדברי יוחנן. שהכל בעלמא פמליא שלו: שכניה חול. שאלה מושיב בשר ודם אללו: זהו מטטרון. הוא אמר עלה אל ה: ששמו כשם רבו. ה. לפיך לא הכיר שמו וכמז חסס: אם כן לא ישא לפשעם. לא יוכל לטות לפשעם ומה ימתון נו: אמר ליה הימנותא בידך. שאין זו כח לשאת פשעינו ולנו נמי מאסטריו ומילא לקבלו אפילו לפרונקא שלה מולא ומכיל: שמייע לי. שהמקלה הוא משונה ליה:
1. כתיב: יחיד יומין יחיד.
2. כתיב: יחיד

גופו מבבל וראשו מארץ ישראל ואבריו משאר ארצות ענבותו א"ר אחא מאקרא דאגמא דא"ר יוחנן בר הנינא *שתיים עשרה שעות היו היום שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה גולם שלישיה נמתחו אבריו רביעית נורקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות שביעית נודווגה לו. חיה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה השיעות נצמחה שלא לאכול מן האילן עשירית סרה ארת עשרה נידון שתיים עשרה נמדר והלך לו שנאמר אדם ביקך בל ילין *אמר רמי בר חמא אין חיה רעה שולפת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה שנאמר *נמשל כבהמות נדמו: (שע"ה בסוף ארמ"י סימן). אמר רב יהודה א"ר בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת מלאכי השרת אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להן כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו *הושיט אצבעו קטנה ביניהן וירפם וכן כת שניה כת שלישיה *אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע לאנוש שורך המבול ואנשי דור הפלגה שבעעשהו מקולקלין אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך אמר להן *ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' אמר רב יהודה אמר רב *אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר *למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים כיון שסרה הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעמו שנאמר *ארוך וקדם צרחני ותשת עלי כפך אמר ר"א

יורדו חרבעה. אדם ומוה וקין וסוחמו אבל הכל לא טלח בלוטו פטס כדכתיב (נחלשית ד) וחסף ללדת ושני תיווה טלח עמו דודים כנרלשית רבה מדכתיב (סס) את אחיו את הכל:
דבורמז

כדי חילת אחיו
[ועי' סיטק יבמות ס. ד"ב מ"ס ד"י כהן מלויי דכ"ס דכתיב וכו']

אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים (*עד קצה השמים) כיון שסרה הניח הקב"ה ידו עליו ומיעמו שנאמר ארוך וקדם צרחני וגו' קשו קראי אהדרי אדי ואדי חרא מידה היא ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר *ולי מה יקרו רעין אל והיינו *ראמר ריש לקיש מאי דכתיב *זה ספר תולדות אדם מלמד שהתראה הקב"ה דור דור והורשיו דור דור והכמיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמת בתורתו ונתעצב במיתתו *אמר ולי מה יקרו רעין אל ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר *ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נמה לבך רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא *והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם *את בריתי הפר רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם (*את בריתי הפר) *ואמרו על אשר עזבו (את) ברית ה' (*אלהי אבותם) *תנן התם ר"א אומר הו שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקודם אמר ר' יוחנן ל"ש אלא אפיקודים (של) עובדי כוכבים אבל אפיקודים ישראל כ"ש דפקר טפי א"ר יוחנן כ"מ שפקרו המינים חשובתן כצידן *נעשה אדם בצלמנו (ואומר) *ויברא אלהים את האדם בצלמו *הבה נרדה ונבלה שם שפתם *ויורד ה' לראות את העיר ואת המגדל *כי שם נגלו אליו האלהים *לאל כעמך הוענה אותי ביום צרתי *כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' *עוד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדברי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר *בגזירת עירין פתגמא ובכאמר קרישין שאילהא התינת כוליה עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר *אחד לו ואחד לרוד דתניא אחד לו ואחד לרוד דבר ר"ע א"ל ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חיל אלא אחד לרין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש דתניא אחד לרין ואחד לצדקה דברי ר"ע א"ל ר' אלעזר בן עזריא עקיבא *מה לך אצל הגדה כלך אצל ננעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להרום רגליו אמר רב נחמן האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר ואי לא ליהדר אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב *ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב *כי שמי בקדו או הכי נפלתו ליה כתיב *אל תמר בו אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעם למה לי א"ל הימנותא בידך דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילינה דכתיב *ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' אמר ליה ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב *וה' המציר על סרום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' באתו מיבעי ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב *ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי א"ל מינא לך הא מפיקיה דר"מ שמייע לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא תילתא אנדרתא תילתא מתלי ואמר ר' יוחנן ג' כיתות משלות שועלים היו לו לרבי באיר ואנו אין לנו אלא שלש אבות

אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים (*עד קצה השמים) כיון שסרה הניח הקב"ה ידו עליו ומיעמו שנאמר ארוך וקדם צרחני וגו' קשו קראי אהדרי אדי ואדי חרא מידה היא ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר *ולי מה יקרו רעין אל והיינו *ראמר ריש לקיש מאי דכתיב *זה ספר תולדות אדם מלמד שהתראה הקב"ה דור דור והורשיו דור דור והכמיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמת בתורתו ונתעצב במיתתו *אמר ולי מה יקרו רעין אל ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר *ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נמה לבך רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא *והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם *את בריתי הפר רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם (*את בריתי הפר) *ואמרו על אשר עזבו (את) ברית ה' (*אלהי אבותם) *תנן התם ר"א אומר הו שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקודם אמר ר' יוחנן ל"ש אלא אפיקודים (של) עובדי כוכבים אבל אפיקודים ישראל כ"ש דפקר טפי א"ר יוחנן כ"מ שפקרו המינים חשובתן כצידן *נעשה אדם בצלמנו (ואומר) *ויברא אלהים את האדם בצלמו *הבה נרדה ונבלה שם שפתם *ויורד ה' לראות את העיר ואת המגדל *כי שם נגלו אליו האלהים *לאל כעמך הוענה אותי ביום צרתי *כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' *עוד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדברי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר *בגזירת עירין פתגמא ובכאמר קרישין שאילהא התינת כוליה עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר *אחד לו ואחד לרוד דתניא אחד לו ואחד לרוד דבר ר"ע א"ל ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חיל אלא אחד לרין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש דתניא אחד לרין ואחד לצדקה דברי ר"ע א"ל ר' אלעזר בן עזריא עקיבא *מה לך אצל הגדה כלך אצל ננעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להרום רגליו אמר רב נחמן האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר ואי לא ליהדר אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב *ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב *כי שמי בקדו או הכי נפלתו ליה כתיב *אל תמר בו אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעם למה לי א"ל הימנותא בידך דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילינה דכתיב *ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' אמר ליה ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב *וה' המציר על סרום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' באתו מיבעי ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב *ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי א"ל מינא לך הא מפיקיה דר"מ שמייע לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא תילתא אנדרתא תילתא מתלי ואמר ר' יוחנן ג' כיתות משלות שועלים היו לו לרבי באיר ואנו אין לנו אלא שלש אבות

נודווגה לו. חיה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה השיעות נצמחה שלא לאכול מן האילן עשירית סרה ארת עשרה נידון שתיים עשרה נמדר והלך לו שנאמר אדם ביקך בל ילין *אמר רמי בר חמא אין חיה רעה שולפת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה שנאמר *נמשל כבהמות נדמו: (שע"ה בסוף ארמ"י סימן). אמר רב יהודה א"ר בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת מלאכי השרת אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להן כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו *הושיט אצבעו קטנה ביניהן וירפם וכן כת שניה כת שלישיה *אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע לאנוש שורך המבול ואנשי דור הפלגה שבעעשהו מקולקלין אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך אמר להן *ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' אמר רב יהודה אמר רב *אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר *למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים כיון שסרה הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעמו שנאמר *ארוך וקדם צרחני ותשת עלי כפך אמר ר"א אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים (*עד קצה השמים) כיון שסרה הניח הקב"ה ידו עליו ומיעמו שנאמר ארוך וקדם צרחני וגו' קשו קראי אהדרי אדי ואדי חרא מידה היא ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר *ולי מה יקרו רעין אל והיינו *ראמר ריש לקיש מאי דכתיב *זה ספר תולדות אדם מלמד שהתראה הקב"ה דור דור והורשיו דור דור והכמיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמת בתורתו ונתעצב במיתתו *אמר ולי מה יקרו רעין אל ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר *ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נמה לבך רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא *והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם *את בריתי הפר רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם (*את בריתי הפר) *ואמרו על אשר עזבו (את) ברית ה' (*אלהי אבותם) *תנן התם ר"א אומר הו שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקודם אמר ר' יוחנן ל"ש אלא אפיקודים (של) עובדי כוכבים אבל אפיקודים ישראל כ"ש דפקר טפי א"ר יוחנן כ"מ שפקרו המינים חשובתן כצידן *נעשה אדם בצלמנו (ואומר) *ויברא אלהים את האדם בצלמו *הבה נרדה ונבלה שם שפתם *ויורד ה' לראות את העיר ואת המגדל *כי שם נגלו אליו האלהים *לאל כעמך הוענה אותי ביום צרתי *כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' *עוד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדברי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר *בגזירת עירין פתגמא ובכאמר קרישין שאילהא התינת כוליה עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר *אחד לו ואחד לרוד דתניא אחד לו ואחד לרוד דבר ר"ע א"ל ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חיל אלא אחד לרין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש דתניא אחד לרין ואחד לצדקה דברי ר"ע א"ל ר' אלעזר בן עזריא עקיבא *מה לך אצל הגדה כלך אצל ננעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להרום רגליו אמר רב נחמן האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר ואי לא ליהדר אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב *ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב *כי שמי בקדו או הכי נפלתו ליה כתיב *אל תמר בו אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעם למה לי א"ל הימנותא בידך דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילינה דכתיב *ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' אמר ליה ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב *וה' המציר על סרום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' באתו מיבעי ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב *ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי א"ל מינא לך הא מפיקיה דר"מ שמייע לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא תילתא אנדרתא תילתא מתלי ואמר ר' יוחנן ג' כיתות משלות שועלים היו לו לרבי באיר ואנו אין לנו אלא שלש אבות

נודווגה לו. חיה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה השיעות נצמחה שלא לאכול מן האילן עשירית סרה ארת עשרה נידון שתיים עשרה נמדר והלך לו שנאמר אדם ביקך בל ילין *אמר רמי בר חמא אין חיה רעה שולפת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה שנאמר *נמשל כבהמות נדמו: (שע"ה בסוף ארמ"י סימן). אמר רב יהודה א"ר בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת מלאכי השרת אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להן כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו *הושיט אצבעו קטנה ביניהן וירפם וכן כת שניה כת שלישיה *אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע לאנוש שורך המבול ואנשי דור הפלגה שבעעשהו מקולקלין אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך אמר להן *ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' אמר רב יהודה אמר רב *אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר *למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים כיון שסרה הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעמו שנאמר *ארוך וקדם צרחני ותשת עלי כפך אמר ר"א אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים (*עד קצה השמים) כיון שסרה הניח הקב"ה ידו עליו ומיעמו שנאמר ארוך וקדם צרחני וגו' קשו קראי אהדרי אדי ואדי חרא מידה היא ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר *ולי מה יקרו רעין אל והיינו *ראמר ריש לקיש מאי דכתיב *זה ספר תולדות אדם מלמד שהתראה הקב"ה דור דור והורשיו דור דור והכמיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמת בתורתו ונתעצב במיתתו *אמר ולי מה יקרו רעין אל ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר *ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נמה לבך רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא *והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם *את בריתי הפר רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם (*את בריתי הפר) *ואמרו על אשר עזבו (את) ברית ה' (*אלהי אבותם) *תנן התם ר"א אומר הו שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקודם אמר ר' יוחנן ל"ש אלא אפיקודים (של) עובדי כוכבים אבל אפיקודים ישראל כ"ש דפקר טפי א"ר יוחנן כ"מ שפקרו המינים חשובתן כצידן *נעשה אדם בצלמנו (ואומר) *ויברא אלהים את האדם בצלמו *הבה נרדה ונבלה שם שפתם *ויורד ה' לראות את העיר ואת המגדל *כי שם נגלו אליו האלהים *לאל כעמך הוענה אותי ביום צרתי *כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' *עוד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדברי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר *בגזירת עירין פתגמא ובכאמר קרישין שאילהא התינת כוליה עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר *אחד לו ואחד לרוד דתניא אחד לו ואחד לרוד דבר ר"ע א"ל ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חיל אלא אחד לרין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש דתניא אחד לרין ואחד לצדקה דברי ר"ע א"ל ר' אלעזר בן עזריא עקיבא *מה לך אצל הגדה כלך אצל ננעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להרום רגליו אמר רב נחמן האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר ואי לא ליהדר אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב *ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב *כי שמי בקדו או הכי נפלתו ליה כתיב *אל תמר בו אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעם למה לי א"ל הימנותא בידך דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילינה דכתיב *ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' אמר ליה ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב *וה' המציר על סרום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' באתו מיבעי ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב *ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי א"ל מינא לך הא מפיקיה דר"מ שמייע לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא תילתא אנדרתא תילתא מתלי ואמר ר' יוחנן ג' כיתות משלות שועלים היו לו לרבי באיר ואנו אין לנו אלא שלש אבות

רבינו הגאון שעה חמישית הרב שמואל נעשה גולם כ"ו חתמה עליו

שיל"ת

ספר

התם סופר דרשות

השלם המפואר

כרך ראשון: לפני ימי הסליחות, ז"ך אלול, ראש השנה, שבת שובה,
יום כיפור

מרבנו משה ספרא רבא, גאון ישראל וקדושו, רכבו ופרשיו,
בוצינא קדישא, חסידא ופרישא, דיש מתיבתא ודיש גלותא,
מאור ישראל, רבן של כל בני הגולה

רבינו משה סופר זצוק"ל בעל שו"ת והידושי התם סופר

אב"ד ודיש מתיבתא דק"ק דרעזניץ, מאטערסדארף
זמשם עלה ונתעלה לעיר ואם בישראל ק"ק פרעסבורג המעטירה,
ושם חלקת מחזקק ספון, זי"ע

יצא לאור במהדורה חדשה, מושלמת ומפוארת, באותיות מאוהות עינים, בהוספת
דרשות, תיקוני טעויות על פי הגהה מדוייקת מכתבי יד, בותרות משנה, קיטוע ופיסוק,
פתיחת ראשי תיבות, תוספת אלפי מראי מקומות, ציוני השוואות, הערות והארות.

על ידי מכון להוצאת ספרים והקרן בתני יד
ע"ש ההתם סופר ז"ל
עיד"ק ירושלים תובכ"א
תשע"ה

מהדורת נוסענצווייג

יתעוררו בשום התעוררות לשוב מדרכם, כי כל הפורש ממינות מיית (ע"ז י"ז ע"א).

וזה שאמר ימצאהו בארץ מדבר והיה טוב בראשיתם, אמנם אחר כך באחריתם וישמן ישולון ויבעט כו' וירא ד' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, כי הם גדלו מיד בתחלת גדולם בעושר ושרירות לב רע, על כן ויאמר ד' אל לבו אסתירה פני מהם, להניחם למקרי הזמן ואבד עשרם בענין רע, ועי"ז אראה מה אחריתם, כי אחריתם יהיה טוב, כי דור תהפוכות המה, שהאבות ראשיתם טוב ואחריתם לא טוב, והבנים כהיפוך לא אמן בם בילדותם ואחריתם יהיה טוב, כה אמר אל לבו, אך הם קנאוני בלא אל, אם כן לא יועילו להם הסתרת פנים שלי, על כן אקניאם בלא עם.

כוונת הקרא
דהכפירה גרמה
שלא יועיל
הסתור הפנים
לחיות אחרית
טוב

כתוב (הושע ו' ב') יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. יש לדקדק מה ענין יומים, שמשמע יום אחד שהוא כיומים, איזה יום הוא זה, גם ידוע דמקרא זה נדרש על ראש השנה ויום הכפורים. גם כיון שכבר החייהו ביומים מה תוספת בשלישי שיקימנו ונחיה לפניו. כתיב בהפטרת יום הכפורים (ישעי נ"ח י"ג) וקראת לשבת עונג לקדוש ד' מכובד, ואמרו חז"ל (שבת קי"ט ע"א) קדוש ד' הוא יום הכפורים, ומסיים אז תקרא וה' יענה. ויש לדקדק בשלמא ביום הכפורים אז תקרא לד' כי הוא יום תשובה, אבל עונג שבת מה ענין לזה כאן.

ביאור הדקדוקים
בקרא הושע
ובהפטרת
יומ"כ

אך אמרו חז"ל (ב"ר י' ט') ויכל ביום השביעי וישבות ביום השביעי (בראשית כ' ב'), מה היה העולם חסר מנוחה, בא שבת בא מנוחה, משמע שנברא בו מנוחה. ולענינינו נאמר, כבר כתבנו לעיל מה שמחה יש שבראנו לכבודו, ואדם עלול לחטוא לולי תשובה חשובה. והנה אדם הראשון ביום נטעו ונברא על הארץ מיד חטא (סנהדרין ל"ה ע"ב), ואמרו חז"ל במסכת ע"ז (ח' ע"א) כשראה שקיעת החמה אמר אוי לי בעבור חטאי עולם חשך בעדי ושב בתשובה, נמצא אדם שחטא ביום שנברא כערכ שבת ושב בתשובה על ידי שקיעת החמה היינו יום שבת, נמצא ביום שבת באתה תשובה לעולם שהוא עיקר הכריאה, ושייך ויכל ביום השביעי'.

אדה"ר טב ע"י
השקיעה בער"ש
ונמצא שבשבת
באה תשובה
לעולם

והנה כן היה ממש במתן תורה, לולי התשובה לא היתה תועלת במתן תורה כלל כי אם קלקול ומכשול ח"ו, על כן מיד חטאו בעגל ונכפר להם ביום הכפורים ואז נגמרה מתן תורה. והנה ראש השנה הוא יום בריאת אדם הראשון, נמצא ראש השנה ושבת הם שני ימים שהיתה בהם תשובתו של אדם הראשון, והם עתה ב' ימים נפרדים, אבל המה זכר לימים קדמונים שהיו ימים אדוקים זה בזה ובהם שכ אדם הראשון וזכה לחיי העולם הזה, וכן עתה לעומת זה ראש השנה ויום שבת שובה.

תשובת אדה"ר
היתה ב"ה
בשבת וזכר לה
- ר"ה ושבת
שובה

אמנם יותר גדול מהם יום הכיפורים שהוא זכר ליום תשובתן של ישראל וגמר מתן תורה, ושבו יקרבונו ד'

יומ"כ - זכר
להטיבת
ישראל וגדול
מל"ה ושבת

ט. ראה יעריה דבש ח"א דרוש ה', וע"ע אהבת ציון דרוש ה'.
יח [כ"ה ג] ד"ה יחיינו.

לעבודתו כמו שצוה אז על מלאכת המשכן, ועל כן חיבר וקראת לשבת עונג עם קדוש ד' מכובד יום הכפורים, ואז תקרא וד' יענה כי שניהם ימי תשובה המה. ועל כן אמר יחינו בחיים שלנו חיי העולם הזה מיומים, ביום אחד שהוא

שני ימים ראש השנה ושבט שובה, ששני הימים רומזים על יום אחד יומו של אדם הראשון, אך ביום השלישי, יום הכפורים הבע"ל יקימונו ונחיה לפניו דייקא, ממקור חיים את ד', לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו אמן.

L

דרוש יד

בעזה"י, דברי אגדה משבת שובה קע"ו לפ"קא

בהפמרת שובה כתיב (הושע י"ד ו'), אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון. ואמרו חז"ל בברכות (מ"ג ע"ב) דיונקותיו היינו בחורים שלא טעמו טעם חטא. ותרגום יונתן פירש ריח לו כלבנון כריח הקטורת שבבית המקדש שנקרא לבנון (יומא ל"ט ע"ב). ישובו יושבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון, ופירש בתרגום כקול יכבאת שתוקעים בשעה שמנסכין בלבנון שהוא בית המקדש, לא אאריך בדקדוקים.

ביאור הקרא בהפמרת שובה "אהיה כטל לישראל וגי' ויהי לו כלבנון"

אמרו חז"ל במסכת ערכין (ט"ז ע"ב) אמר ר' טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה וכו', אמר רבי אלעזר בן עזריה תמיהני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח. ומימי תמהתי על זה, בשלמא מי שיודע להוכיח היינו

הדקדוקים בתמיהת רבי טרפון אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה

א. מן דשם בפנקסו אחר דרוש "לו"ך אלו" תחת סי' כ"ב. כמותה הנ"ל מובן ממילא שכל המאמרים הם מה שדרש בבית הכנסת בשבת שובה, ומפורש בדברי רבינו בשו"ת הת"ס ה"ו סי' פ"ו (ד"ה עוד הרבה) וז"ל: "...ובכל הדרשות אנו מזהירין בכלל כל מצוות התורה לנהוג כבוד במלך וטרנו מנהיגי עיר ועיר, אך אעתיק פה קצת מדרושי פה ק"ק בשבת שובה קע"ו לפ"ק אשר זה לשונו שם: עוד אפרש קרא וכו', תמצא להלן באמצע הדרוש, ושע"י יסרה. ב. עיין ערכין שם.

נקנית הוא או (ו), אם כן בו מקבל תוכחה, כן עזריה שאי שאפילו להצד אם כן הוא ה תמה אני אם

ומה שעלה ו ספק כי לשם שמים לא שום יחיד וא ורק אשר ישי לדבר ברבים, ו על לבו וימצא בו צמח פרי ולא

המוכח לטוב שמים אין מוטתו לבייש. והטומע ייקח תנוע אליו

אך היות הא וכל מי אליו יטופו נ בנפשו וחושד

המרגיש שאליו נתכוונו דברי המוכיח, חושד שרצה לביישו ואין מקבל התוכחה

ג. עפ"י ידמ"ל ד"ה אלמדה: "ע"י שכתב רמב"ם (ו) ודבריו יוצאים מי רב, אזי ממילא להלן שבת שובה דרוש ד [קצ"א ב' ה. בנותן טעם ג אודות הנחגת מר שהיו מוחזקים ב או לפרסם ודגו" כתב מרן ז"ל לה מרן בשו"ת אבר עובדא. ג. א. אל פנים" אבל כמדבר אל חברו

יְהִי־לִי כִּי בְשָׂרָרוֹת לְבִי אֶלְךָ לְמַעַן
 ← סְפוֹת הַרְוָה אֶת־הַצְּמֵאָה: יט לֹא־יֵאָבֶה
 יְהוָה סֶלַח לוֹ כִּי אָז יַעֲשֶׂן אֶפְי־הוָה

בְּהִרְהוֹר לְפִי אָנָּה אֶזְרֶךְ בְּדִיל
 לְאֹסְפָא לָה חֲטָאֵי שְׁלוֹתָא עַל
 זְדוֹנוֹתָא: יט לֹא יֵיבִי יְיָ לְמַשְׁבַּק לָה
 אֲרִי כִּכּוֹן יִתְקַף רְגָזָא דִּי וְחִמְתָּהּ

לקט בהיר

רש"י

מרין, ואין פירושו גידי צמר שנבעל חי שהם קשים ולא מרים, ורזונו לומר אדם כזה שאינו מקבל עליו הנדבית הוא שורש רע הגם שעדיין אין רעתו ניכר לחוץ כמו שורש עשב מר שעדיין אין כאן שום מרירות שהוא מכוסה וטמון אבל עמיד הוא להנמיח ולגדל עשב מר, גם יש להעמיס בדברי רבינו שיסית וידיח אחרים עמו בדעותיו הנפסדות (ספורנו): כז) פי' יברך את עצמו, כמו מי ששומע קללה או אומר קללה על אחרים מברך את עצמו ואומר "בר מיני" (ראב"ע), ולאו דוקא שאומר בפיו אלא ישוב ברכה לעצמו ברכת שלום, הגם שלא יהיה מבורך יותר משאר כל העדה, אבל די ברכה בזה שלא יבואו עליו קללות ויהיה לו שלום כמו שאר כל העדה הגם שהוא יעשה מה שלבו חפץ שהרי לא קבל עליו את הנדבית (רא"ם): כח) מביא ראיה מבינת והתגלה שפירושו יגלה את עצמו ולא שיהיה מגולה מאחר, הגם שראוי היה לומר ויתברך ויתגלה ויתפלל, ויהיה פי' משקל התפעל שקבל הפעולה מעצמו לעצמו, וכן התפלל,

ברכה"י) יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי (פס"י): והתברך. בנדיר"א שוי"א בלע"ז, כמו (ויק"ג י"ג ל"ג) והתגלח"ח, והתפלל (מ"א ה' מ"ב): בשרירות לבי אלך. במרחית לבי, כמו (במד' כ"ד י"ג) אשרנו ולא קרוב"י, כלומר מה שלבי רואה לעשות: למען ספות הרודה. לפי' שאוסף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאלרפס עם המיזד ואפרע ממנו הכל, וכן תרגם אונקלוס בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא שאוסף לו (אזי) השגגות על* הזדנות: הרודה. שוגג, שהוא עושה כדאם שכור"א) שהוא עושה שלא מדעת: צמאה. (עון) שהוא עושה מדעת ובחטא (פס"י): יט) יעשן אף ה'. על ידי כעס הגוף מתחמם והעשן"י) יולא מן האף, וכן (ש"ב כ"ב שני נסחאות . ע

ופי' "כי" בשרירות לבי אלך כשאר בשרירות לבי אלך שהוא אחד משימושי "כי" הנכלל בלשון "אם" (חזק"י), או יהיה פירושו אלא בשרירות (רשב"ם): בט) שורש הטיבה שור, ויהיה שרירות מבינות הכפולות כמו אדמדס סחרחר, ואמר כלומר, כי הלז אין לו עינים אלא מה שנראה לו לעשות (סה"י): ל) אמר לפי במקום תיבא למען, שאין פי' למען שהוא המתברך עושה זאת למען שיוסיפו לו השגגות על הזדנות, הוא עושה מחמת חלואו ורוע מעללו, אבל אם האמת שעל ידי מעשיו ופעולותיו יוסיפו לו שייך לומר למען, ופירושו לפי, כלומר אני מזהיר אותך כן לפי שאוסף לו, ודוגמתו כדד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך אין פירושו שהוא יכבד בשביל אריכת ימים אלא אני מנזך כדד לפי שעל ידי זה יאריכון ימיך (ג"א), וכן פירושו הרמב"ן ז"ל, ואמר שאוסף לו, לפי שתיבת ספות הוא מקור ואינו מקבל שום כיעוי ופירושו כמו לספות, לזה אמר שענינו הוא שאני הקב"ה אוסף לו, גם אמר פורענות שבלא זה אין לו הבנה, כי ודאי שאם עשה עבירות שוגג ומזיד שניתוסף זה על זה, אלא הפי' שיתוסף מחדש הפורענות של שוגג (רא"ם), ופי' את הצמאה עם הצמאה, והוא על דרך מה דאיתא בר"ה י"ו. אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מחשיב בהדיהו, אף כאן הגם שהיו השגגות נמחלים לו עד עתה עכשיו שהרבה לפשוע להתחכם על יוצרו מלקבל עליו הנדבית יתעוררו ויתפרו (רע"מ), וראיתי דבר נאה ומתקבל מן הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות ז"ל בספרו הנכבד שם אפרים ליישב תיבת והתברך לשון התפעל מאחר, ולשון למען, אשר אינו רחוק להעמיסו בדברי רבינו, והוא, כי רבינו אומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם כלומר חוטא ומחטיא את הרבים, וידוע שעונשו של זה שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, פי' נותנים מן השמים עקשנות בלבו שלא להרתע ולהכניע משום קללות ויסורין, ולשון הרמב"ם בה' תשובה, שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים הללו וכו' שמועיס ממנו התשובה ואין מניחים אותו לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שעשה עכ"ל, וזה שאמר הכתוב והתברך יהיה נתפעל מן השמים שיברך את עצמו ולא יורמע מכל הקללות הללו אלא יאמר שלום יהיה לי וגו', ולמה יעשו לו זאת מן השמים למען (כדי) לספות לו אני הקב"ה וגו' וכדי שלא יאבה ה' סלות לו כי או (אלא אז) יעשן וגו' ומחה ה' את שמו וגו': לא) שפי' רוח שבע, כמו (ישעי' נ"ח י"א) כגן רוח שפירושו כגן אצל הנהר שבע ממיד ממים, כלומר אדם שכור שהוא מלא ושבע מיין שותה יין ולא מחמת שררך אלא שאינו יודע מה הוא עושה: לב) לאו דוקא עשן אלא רוח ואויר,

בְּנִבְרָא הָהוּ
 לְוִטְיָא דְכַתְּבִי
 וַיִּמְחִי יְיָ יוֹ
 שְׁמָיָא: כ וַיִּנְ
 מַבְלֵ שְׁבִטְיָא
 קָמָא דְכַתְּבִי
 הָרִין: כא וַיִּי

עלה עשן צו הכתוב משמיע לשמוע כפי ד אנפרמני"ט את המדה: (כ) הב הוא אומר (כ"ה) התורה הזאת, הזכ לשון זכר פיסוק העשמי הקללות העפחו דבוקים זה לזה תחת התורה נ לפיכך לשון זכר שניו נסחאות . אל הנושא הוא הספר

תקרא רעה, וכ מגביל לו מקום רבא (תענית כ" שזוכה עליו אביו צמטחו ולא חו ואומר מכל שב כל השצטים לז לזולתו. או יאמו שאחר שימחה לרעועה הרעה

16

וְקִנְיָתוֹ בְּאִישׁ הֵהוּא וּרְבֻצָה בּוֹ כָּל־
 הָאֱלֹהִים הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה וּמָחָה
 יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:
 וְהִבְדִּילוּ יְהוָה לְרַעְיָה מִכָּל־שְׁבֻטֵי
 יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה
 בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה: ^{כא} וְאָמַר הַדּוֹר

בְּנִבְרָא הֵהוּא וַיִּדְבְּקוֹן בַּהּ כָּל־
 לְוִטְיָא דְכְּתִיבִין בְּסֵפֶרָא הַדִּין
 וַיִּמְחֵי יְיָ יְתָ שְׁמָהּ מִתַּחַת
 שָׁמַיָא: כ וַיִּפְרֹשְׁנָהּ יְיָ לְבִישָׁא
 מִכָּל־שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל־לְוִטְיָ
 קְיָמָא דְכְּתִיבִין בְּסֵפֶרָא דְאוּרִיתָא
 הַדִּין: כא וַיִּמְרַ דְרָא בְּתַרְיָה

לקט בדיר

רש"י

אלה מפני שגם נכח מחמת סימום וחרון קורא אותו
 עשן: (ג) משום שחיבת קנאה יאמר לפעמים על קנאה
 ושנאה שאינו יכול לסבול שחבירו הלליח יותר ממנו, אבל
 צמה שלפניו אין פירושו שהקב"ה מקנא חו"ש צע"ז
 שעבדת אומה ועשית אותה ליש, אלא כך הוא מקנא לשמור
 נעשו עליך לנקוס ממך שעברת על רצונו: (ד) ר"ל
 הטעמים מוכיחים ומחלקים ואומרים שלא ראי זה כראי זה,
 כי הטעפה מחבר ומקשר את התיבה למה שלפניה ומדילה
 ומפרישה ממה שלאחריה, לזה צפ' תבא הטעפה נתונה תחת
 בספר ואח"כ אמר התורה א"כ הם ב' שמות נרדפים
 מחולקים ספר לבדו ותורה לבדה, ומה שאמר אח"כ הזאת
 שייך על התורה (הנקודה צמוגת והוא משרת ומקושר
 לאתנחתא שלאחריו) ולא על הספר, משא"כ לפניו הטעפה
 תחת התורה א"כ אין התורה שם לפני ענמה, אלא שם
 הנושא הוא הספר ומיבת התורה היא שם תואר לומר צא"ה ספר המדובר, ספר הנכתב בו התורה, א"כ מה שאמר אח"כ

עלה עשן צאפו, ואף על פי שאין זו לפני המקום,
 הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה
 לשמוע כפי דרך הארץ: וקנאתו. לשון חמה"י
 אנפרמי"ט החיזה לבישת נקמה ואינו מעביר על
 המדה: (כ) הכתובה בספר התורה הזה, ולמעלה
 הוא אומר (כ"ה ב"ה) גם כל הלי וכל מכה וגו' בספר
 התורה הזאת, הזאת לשון נקצת מוסב על* התורה,
 הזכ לשון זכר מוסב על* הספר (פס"ו), ועל ידי
 פיסוק הטעמים י"י הן נחלקין נשתי לשונות, צפרשת
 הקללות הטעפה נתונה תחת בספר והתורה הזאת
 דבוקים זה לזה לכך אמר הזאת, וכאן הטעפה נתונה
 תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה
 לפיכך לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר:
 שנינו נטחאת אל יא

אור החיים

מוכנים לו"י, והוא אומרו ככל אלות וגו' לומר
 שהרעה שישלע ה' עליו היא רעה שכוללת כל
 האלות אשר נחכס הוא להמלט ממנה:
כא. ואמר הדור וגו' וראו וגו'. קשה למה
 הקדים האמירה לראיה שעליה
 הם אומרים שהיה לו לכתוב וראו הדור האחרון
 וגו' והנכרי וגו' ואמרו וגו', ומה גם שלא היה צריך
 לומר ואמר וגו' שהרי הוא אומר אחר כך ואמרו
 וגו', עוד למה התחיל לדבר לשון יחיד וגמר אומר
 ואמרו לשון רבים ואמרו כל הגוים, ונראה שכוונת

תקרא רעה, וכן היא מדה ה' כשנתן רשות למחבל
 מגביל לו מקום אשר ישלע בו, ולא ולמד ממעשה
 רבא (תענית כ"ד:) כשהעריח לה' כזיכול לעשות גם
 שזה עליו אציו לכל יישן במקומו ושלטו המחבלים
 צמעתו ולא חוץ ממנה והוא מטעם זה ענמו,
 ואמרו מכל שבטי ישראל לפי שהנפש מסהבכת עם
 כל השבטים לזה יבדילוהו מכולם לכל תגיע רעתו
 לזולתו. או יאמר על זה הדרך והבדילו וגו' פירוש
 שאחר שימחה ה' את שמו"י שהוא נשמתו יבדילו
 לרצועה הרעה להומו ולאבדו בכוסות המרים אשר

אור בדיר

האלן. (ג) כלומר אחר שיכריחו משורשו. (מד) והוא מה שאנו קוראים גיהנם.

לעשות את כל דברי התורה הזאת:
ס רביעי שני בשחן מחוברין אל א והיה כייבאו
עליך כל הדברים האלה הברכה

לקט בהיר

כמשפטו מחמת קישוי המצטא (ראב"ע): טל ר"ל כל
זאת חסר מן הכתוב ונשאר נכח ומוכן מעצמו
(רא"ם): מ פירש"י הנקודה לימדתיך דהאי דכתיב
הנגלות לנו ולבנינו לא עד הנה נהגה מדה זו אלא מכאן
ואילך דכל נקודה למעט דכך לא ענש את אחרים על עונשין
שנגלו עד שעברו את הירדן עכ"ל, ויש כאן י"א נקודות
כנגד אותיות של ל' ה' ו' ה' א' ל' ה' י' ו' לומר שאף
הנגלות לה' אלהינו (תוס'), וזו שיטת ר' נחמיה שם
בסנהדרין, והש"ס כתב כאן מלפניו שם מהר"ן וכבר כתבו
כן החוס' שם בסנהדרין:

רש"י

תאמרו מה צדינו לעשות (ל) אחת מעניש את הרבים
על הרכורי היחוד שנאמר (י"ג) פן יש צדק איש וגוי
ואחר כך (כ"ה) וראו את מכות הארץ הכיאל, והלא
אין אדם יודע צמעמוניו* של הצירו, אין אני מעניש
אחכם על הכסחות שהן לה' אלהינו והוא יפרע
מאותו יחיד, אבל הנגלות לנו ולבנינו לצער הרע
מקרבנו ואם לא נעשה דין צדק יענוש* את הרבים
- נקוד על לנו ולבנינו* לדרוש שאף על הנגלות לא
ענש את הרבים עד שעברו את הירדן* משקבלו
ש"י - טמונתיו - מטמנתיו - דין בו יעניש - יעניש הרבים - ואל עיני שבעה.

אור החיים

כאן קבלו עליכם ועל זרעם אחריהם כמו שהתנה
משה בפסוק ולא אחכם וגו' כמו שפירשנו:
א. והיה כי יבואו עליך כל הדברים וגו'.
לריך לדעת למה הוצרך לומר כל
הדברים האלה ולא הספיק באומרו כי יבואו עליך
הצרכה והקללה אשר נחתי לפניך (י"ג), ואולי שיכוון
על דרך אומרו ז"ל צמסכת ברכות (כ"ד). חייב
אדם לזכך על הרעה כשם שהוא מזכך על הטובה,
והעמידוהו בגמרא (שם ס"ג) לקבל הרעה צשמחה
כדרך ששמח על הטובה (י"ג), והוא אומרו והיה
שהוא לשון שמחה כי יבואו עליך כל הדברים
הקבלים צשמחה צהשואה יחד הצרכה והקללה,
ואם היה אומר כי יבואו עליך הצרכה והקללה
אשר נחתי לפניך היה נשמע הכתוב על זה הדרך
והיה שהיה צשמחה כי יבואו עליך הצרכה, והיבנה

אור בהיר

עד עולם מאן דכר שמה. (גד) פי' זה ודאי שלא די לומר הצרכה והקללה, שרובה לציין באיזה צרכה וקללה מדבר, והוא מה שאמר
צפרשה זו וצפרשה חבוא, אבל למה לציין אותו ב' פעמים, א' כל הדברים האלה, וב' אשר נחתי לפניך. (גד) שעל ידי הרעה
תתמרק עונותיו והוכשר לדבק באלקים חיים. (גד) על כן הקדים לומר כל הדברים האלה שכלל בו גם הקללה, ובהכרח אם כן לומר
שהשמחה חוזר גם על הקללה. (גד) שלפי דרך הא' שכתבנו חזרה שהוצרך לומר כל הדברים האלה, אבל מאחר שאמר זאת למה עוד
סימן ב' אשר נחתי לפניך לציין באיזה צרכה וקללה מדבר. (גד) והיה פירושו כל הדברים האלה כל הברכות האלה.

יהבית גרמך
עממיא די א
ב ותתוב ל
ותקבל למינ
מפקדך יומא
לךך ובכך
אלהך ית שב

עליהם את ה
ערכים זה לזה
שבותר. היה
למדו מכאן נ
צלחת גלוחם
שהוא ישוע ער
שינוי נוסחאות - בעמב

והצרכה לשון

הברכה וה

ה
צחשוצה (י"ג) שי
שנמאסו צעיני
פניו זללד הל
כאומרו והשבו
ה' שצותס, וי
כיון שדבר הכ
היה לו לומר
כי צא להעיר

בט) וצרכה אחת
צפרשה זו הוא ע
והכרת. (סב)
רבים, ועשה ב' הו
הגויס. (ס"ו) ו

וְהִקְלַלְתָּ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְתָּ
 אֶל־לִבְּךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִקְיִיחָךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שְׁמָה: ב וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלֵךְ כָּל־אֲשֶׁר־אֲנֹכִי
 מְצַוְךָ הַיּוֹם אֵתָּה וּבְנִיךָ בְּכָל־לִבְּךָ
 וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: ג וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת־
 שְׁבוּתְךָ וּרְחַמְךָ וְשָׁב וּקְבַצְךָ מִכָּל־

יהבית קדמך ותתוב לקדך בקל
 עממא די אנךד יי אלקה קתמן:
 ב ותתוב לדחלתא דיי אלקה
 ותקבל קמימרה ככל די אנא
 מפקדך ימא דין את ובניך בקל
 קדך ובקל נפשך: ג ויתוב יי
 אלקה ית שבי נקותך וירחם עלך

לקט בהיר

רשי

א) שהוא פועל יוצא שפירושו השיב את אחרים, משא"כ שב פירושו שהוא בעלמו ישוב, וכן ושנתי שבות מואב ולא אמר והשבותי: ב) ולפי"ז פי' "את" שנותן עם שבותך, וכן יהיה לפי דרך השני, וכל זאת לפרש ושב הראשון שבכחוב, אלל ושב וקבץ פירושו וחזר וקבץ, שכבר היית מקובץ בארץ הק' ואחר שפילך חזר ויקבץ, ובה אחי שפיר ב' פעמים ושב הראשון על השכינה הק' והשני על

עליהם את השבועה כהר גרויס ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה (סנה' מ"ג): ג) ושב ה' אלהיך את שבותך. היה לו לכתוב והשיב את שבותך" רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בלדת גלותם וכשבגאליהם הכתיב גאולה לעלמו* שהוא ישוב עמהם" (הגדה כ"ט), ועוד יש לומר שגדול

שינוי נסחאות - בעממו

אור החיים

והוא כי ישכיל בהטובו מעשיו לפני ה' ב"ה הברכה אשר תסוצבנו ועת אשר יסור מני אורח החיים הקללה אשר תצואהו ומזה ישכיל להשיב אל לבו, כי זולת מצחן הברכה שיהיה זה בעשות רצונו יתברך לא ילדיק סיבת הקללה שהוא ללד עוצבו את ה': ודשבות אל לבצך. פי' פירוש ללד שהרשעים לבצם עוטה לזה אמר והשבות אל לבצך שניהם הטועים" בדרך לא טוב, ואומרו בכל הגוים וגו'") פירוש בכח טענת היותו גולה ויודח בכל הגוים", ויאמר ללבו ראה מה גרמו מעשי הרעים וידע כי רע ומר עוצבו את ה', והוא אומרו והשבות אל לבצך בטענת כל הגוים אשר הדיחך ה'

והברכה לשון יחיד, כי הרכה דברים טובים וכללו בברכה"י):

הברכה והקללה. פי' פירוש לא מצטיא בעוד הטובה עליהם אם הרשיעו וחזרו בתשובה" שיהיו מרוצים אל ה', אלא אפילו אחר שנמאסו בעיני ה' ושלח צם חרון אפו והדיחם מעל פניו זללד הרכה אשר תסוצבם חוזרים בתשובה כאומרו והשבות וגו' בכל הגוים אף על פי כן ישיב ה' שבותם, ויש להעיר למה הוצרך לומר הברכה כיון שדבר הסוצב התשובה הוא מורא הקללה לא היה לו לומר אלא כי יבא עליך הקללה", וגראה כי בא להעיר דבר שבו ישוב אל לבו לשוב בתשובה.

אור בהיר

ג) וברכה אחת מהקב"ה יכול ללד עליו כל הברכות הנמצאות בעולם. מה ענין ברכה וקללה לכאן, העיקר שכל להשמיענו בפרשה זו הוא ענין התשובה, שגם אחר שיחטא אם ישוב ה' מקבלו. ד) שיה תשובה מעולה, שנתעורר מעלמו בני יסורין והכרת. ה) והחלוקה ראשונה נשמע מכח כל שכן. ו) ולא אמר מה ישוב אל לבו. פי' כי סיבת לבצך הוא לשון רבים, ועמה ב' הלבבות טועים, ודרך לענות תשובה בין ללד ימין בין ללד שמאל. ו) ולכאורה אין לדבר זה שחר, שהיל"ל בארץ הגוים. ז) ויהיה הפירוש ב"מ של בכל עם, כלומר יבא בתשובה אל לבו עם טענת כל הגוים, כלומר אשר הדיחך בכל הגוים, לא

העמים אשר הפיצה יהוה אלהיה
 שמה: אסיה היה נדחך בקצה השמים
 משם יקבצך יהוה אלהיה ומשם
 יקחך: והביאך יהוה אלהיה אל
 הארץ אשר ירשו אבותי וירשתה
 והיטבך והרבך מאבתך: ומל יהוה
 אלהיה את לבבך ואת לבב זרעך
 לאהבה את יהוה אלהיה בכל לבבך

ויתוב ויכנשנה מכל עממא די
 יבדרנה: אלהיה לתמן: אם יהי
 גלותך בספי שמיא מתמן
 יכנשנה: אלהיה ומתמן
 יקרבנה: ועלנה: אלהיה
 לארעא דיריתו אבהתך ותרתה
 ויטב לך ויסנה מאבהתך:
 וערי: אלהיה ית טפשות
 לך וית טפשות לךא דבנה
 לפרחם ית: אלהיה בכל לבבך

לקט בהיר

רש"י

ישראל: ג) וזה אחי שפיר תינת ושב, שנראה כאילו הוא
 בעלמו כניכול הלך למקום גלותם ללקטם אחד אחד, א"כ
 הרי הוא בעלמו שב, משא"כ והשיב יכול להיות ע"י אחרים
 שליחים וע"י גזירתו ורלונו: ד) וכאז הש"ח על גלות צבל
 נאמרה נבואה זו עכ"ל, וזה אינו דכתיב שם והיה ביום ההוא

יום קצון גלויות וקושי כאילו הוא עלמו לריק להיות
 אוהו זידיו (ממש) (ולקצן) איש איש ממקומו,
 כענין שנאמר (ישעי כ"ו) ואחס חלקנו לאחד אחד
 בני ישראל, ואף בגלויות שאר האומות מלינו כן

יתקע בשופר גדול ונאו האזנים בארץ, "אשור" והנדחים בארץ, "מצרים" והשמחו לה' זהר הקדש צירושלים: ה) רלונו
 לומר דרך השני הזה נוכל להעמיס גם בגלויות שאר האומות כמו עמון ומואב שכל קיצון גלויות קשה מאד, אבל דרך הראשון

אור החיים

שמה, וכאילו אמר כאשר הדיחך ה' בכל הגוים,
 וטעם שדבר הכתוב בדרך זה, להיות שימלא
 המסית טענה לסחור הוכחה בגלויות באומרו כי
 הלא כמה וכמה מהאומות שיקרה להם כזה שיגלו
 מעל אדמתם, לזה אמר בכל הגוים כי אין גלות
 כגלות ישראל אשר נתפזרו בארבע רוחות העולם,
 והוא אומרו בכל הגוים אשר הדיחך ה' שמה:
ב. וישבת עד ה' אלכך. אומרו ושבתי ולא
 הספיק כמה שאמר והשבתי אל
 לבבך, לפי מה שפירשתי כי והשבתי אל לבבך וגו'
 הוא טענת הנלחון ללבו הטועה וזה לענין להכיר כי
 לא טוב עשה"י, והתשובה לפני ה' להטיב דרכיו
 הוא מאמר ושבתי עד:

ג. ושב ה' וגו'. פירוש חלקי הקדושה ששבנו
 מלד מעשיך הרעים שקדמו ישיבם ה'
 מהשבתי"י, זה כנגד גאולת שבית הגעלם, וכנגד
 שבית הנגלה אמר ושב וגו':
ד. ומל ה' אלכך וגו'. יש להעיר אחר שאמר
 למעלה ושבתי עד ה' ושמעתי בקולו מה
 מקום לומר עוד ומל ה', עוד רואני שאומר עוד
 אחר כך ואחס תשוב וגו' שנראה שמה שקדם עדיין
 לא הגיע לתשובה, וזה אינו, כי אחר שמל לבו
 לאהבה את ה' בכל לבו ובכל נפשו אין לך תשובה
 גדולה מזו, אכן לפי מה שפירשתי צפרשא כי הווא
 בין צענין הצרכות בין צענין הקללות שיש ג' דברים
 כלליות במלות ה', ה' היא עסק החורה, שנית

אור בהיר

אלל גוי אחד, זה סימן על השגחה פרטית חוץ לדרך הטבע. (ב) והוא החרטה ועזיבת החטא, והתשובה היא הקבלה על
 להבא. (ד) תיבת שנותך אין לו פשט לכאורה, שהיל"ל ושב ה' אותך, וגם למה כפל ושב וקבנך. (ה) שהוא הס"מ. (ו) ולא אמר ושב וקבן את שנותך, אלא וקבנך.

ובכל נפש
 אלהיה ית
 בעלי דג
 דרפוד: י
 במימרא
 פקודתי
 דין: ט ויו
 עוכרי ידך
 דבעירך
 ארי יתוב
 כמא די
 חקבל כמ
 פקודתי
 בספרא
 תתוב קך

שמירת מל
 לזה כשבא
 השוכח תלג
 ה' וגמר א
 ולא הזכיר
 התשובה ש
 את שנותך
 ר"ע) שבזכ
 אמר (ירמי
 תורתו, לזו

עא) לא שמי
 ידי המדות שי
 להפוך המדות
 מדה כסם שה

וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן תִּיָּדָה: חמישי שלישי כשהן
 מחוברין ז ונתן יהוה אלהיך את כל־
 האלות האלה על־איביך ועל־שנאיך
 אשר רדפוה: ח ואתה תשוב ושמעת
 בקול יהוה ועשית את־כל־מצותיו
 אשר אנכי מצוה היום: ט והותירך
 יהוה אלהיך בכל א מעשה ידך בפרי
 בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך
 לטבה פי א ישוב יהוה לשוש עליך
 לטוב כ אשר־שש על־אבתיך: י כי
 תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר
 מצותיו וחקתיו הכתובה בספר
 התורה הוה פי תשוב אל־יהוה
 אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך: ס

ובכל נפשך בדי חיה: ז ונתן ז
 אלהיך ית כל קומיא האלין על
 בעלי רבך ועל סנאך די
 רדפו: ח ואת תתוב ותקבל
 במימרא דיי ותעבד ית כל
 פקודו די אנא מפקדה יומא
 דין: ט ויתרינך ז אלהיך בכל
 עובדי ידך בולדא דמעך ובולדא
 דבעירך ובאבא דארעך קטבא
 ארי יתוב ז למחדי עקך קטב
 במא די חדי על אבהתך: י ארי
 תקבל במימרא דיי אלהיך למטר
 פקודו וקמודו דכתיבין
 בספרא דאורייתא הדין ארי
 תתוב קדם ז אלהיך בכל רבך

אור החיים

שמירת מצות לא תעשה, שלישי קיום מצות עשה,
 לזה כשבא לומר תיקון החשובה סדר שלשתן, כנגד
 השבת תלמוד תורה אמר השוכה ראשונה ושבת עד
 ה' וגמר אומר ושמעת בקולו שהוא תלמוד תורה,
 ולא הזכיר עמו דבר אחר^ט, וזו הוא התחלת
 החשובה שריך השב עשות, ואמר כנגדה ושב ה'
 את שבותך ושב וקבך וגו' כאלומר ז"ל (זוכר ח"ג
 ר"ע) שבצכות עסק התורה יהיו ישראל נגאלים, גם
 אמר (ירמ' ט') על מה אצדה הארץ על עזבם את
 תורתו, לזה כשישבו לתלמוד תורה יקבלם ה'

אור בהיר

עא) לא שמירה ולא עשה. עב) פי' אהבה היא אחת מהמדות אשר תיכן החוכן ב"ה בכל אדם, הרשעים מכעיסים את בוראם על
 ידי המדות שתיכן בס, לזהב את האסור לזהב, וליראה מפני מי שאין ליראה, וכן כולם, מה שאין כן הדיקים, וזה מעיקרי עבודתו
 להפוך המדות כולם לעבודת ה' ב"ה, וזה פירושו כאן, כשימול ה' לבבו יליבש את מדת האהבה שבו בנעימות ידידות אלקינו, ומדה כנגד
 מדה כשם שהוא הפך מדמותו, יהפוך ה' ג"כ כרעותו שהניא עליו ע"י ציטול לא תעשה יהפוך אותם על שונאיו, וכן במצות עשה מדה

כוונת הקרא בתהילים שיהי מטיב לרשיעים השבים ומנטיעים נבט השופר שאין לסימ אחיזה בו

וזה י"ל כוונת הקרא פני ה' בעושי רע, ה' פונה פניו אליהם לטובתם, להכרית מארץ זכרם, היינו זכרון תרועה ביום הזכרון, אותו כרת מארץ ארציות שלא יהיה שום אחיזה לס"ם בהם, ומספר והולך מה הוא זכרם, קרוב ה' לנשברי לב הוא השברים גנוחי גנח, ואת דכאי רוח היינו התרועה שהוא כח בעלמא כל שהוא, היינו דכות רוח, אותם יושיע. ואומר שיפה כחם מהצדיק הגמור, דאילו הצדיק רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה', כי הוא שומר רגלי חסידיו ולא יאונה להם כל און, אם כן הם לא עשו דבר כי ה' הצילם, משא"כ הרשע השב הוא תמותת הרעה שכבר עשה, הוא ממותת אותו הרעה. ומסיים בכל זאת שונאי צדיק יאשמו, הם השונאים החכמים הם יאשמו, כי לא יועיל להם תשובה, כי כל הפורש ממינות מיית (ע"ז י"ז ע"א).

שביתם מלא טרף וכל טוב נכנסים לבית התפלה ומתפללים מקירות לבם, וראוי הם שיענו מן השמים, ואמר אעפ"י שהיתה לי נחלתי כאריה ביער ולא ככלבא, מ"מ שנאתים משום שנתנו עלי בקולה על ידי שליח ציבור שאינו הגון.

והענין, כי אמרו חז"ל במסכת ברכות (כ"ד ע"ב) כל המגביה קולו בתפלתו הרי הוא מנביאי הבעל, כאילו און שלמעלה אינו שומע ח"ו. אך השליח ציבור ההגון ולבבו שלם עם ה' הוא מגביה קולו, לא שישמע אל ויענהו, אלא לעורר לב הציבור שיתנו דעתם ויעוררו מחשבתם, והדברים היוצאים מקירות לבו נכנסים ללכותם ומחשבותיהם מקושרות ומעוטפות בתפלה לעני כי יעטוף, נמצא שזה הוא שליח מן הציבור אל הציבור. אבל שליח שאינו הגון, הדברים אינם יוצאים מלבו ואינם נכנסים ללב הציבור, ואם כן קול זעקתו אשר ישמע הוא להשמיע קולו לשמים ממעל כנביאי הבעל, והיינו נתנה עלי בקולה, עלי דייקא, ולא אל הציבור, על כן שנאתיה, ויפה אמרינן זה ש"ץ שאינו הגון.

ש"ץ שאינו הגון תפילתו אינה כיעודת הציבור ולכן קולו הוא כקול נביאי הבעל

הפורק על אפילו טמקיים כל התורה, און תשובתו מתקבלה, ומי שלא פרק עלול תמיד תשובתו מתקבלת

חלק להם, הנסתרות לה נאמרו בו. תו א) והיה כי והקללה וגו' ו הא ההתעוררו לא על הברכ ה

והנלע"ד, פ מ להכניס עצמו ו אפילו מקיים ו משרירות לבו אינו מקבלו עי זה האפיקורוס סלוח אפילו נ ממינות מיית (ע) שניה והיה כי האלה הברכה בפועל, אלא עליך, אפילו עו לבו אשר השי עול, אזי אם יש וזה ענין

והנה על ה שלום המדיני אבל ל: להם יאות יותר

הנביא מבטיח לעובדי ה' שיהיו בשלום עם הבריות הגב שאון דעתם פנויה לכך כמנו פורקי העיני

יא. ראה להלן ד"ן סליחות דרוש ה [סס"ז ד] ד"ה אך השלום שאפילו יש כיון ששלום ביניהו אומר חלק לבם עו

א בפרשת השבוע (דברים כ"ט י"ח) והתברך בלבבו לאמור שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך. יש לדקדק מה שלום יהיה לי דקאמר. גם לדקדק אומרו לא יאבה ה' סלוח לו, כי ממ"נ אי לא עשה תשובה פשיטא דלא יאבה לסלוח, ואי עשה תשובה אמאי לא יאבה לסלוח, הלא בפרשה השניה הבטיח על התשובה והזהיר עליו. תו יש לדקדק אומרו כמהפכת סדום, מה היה לו לתלות בסדום ועמורה. גם אומר ואמרו וגו' על אשר וגו' ויעבדו אלהים אחרים וגו' ולא

הדקדוקים במוקראות בפרשת ויצנס "והתברך בלבבו לאמור וגו'"

כתוב (ירמי י"ב ח') היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. ואמרו חז"ל במסכת תענית (ט"ז ע"ב) זה שליח ציבור שאינו הגון. יש לדקדק מאי כאריה ביער, תו וכי הקב"ה שונא השליח ציבור מפני הקול, הלא שנאתו מפני מעשיו שאינם הגונים. ולקושיא ראשונה י"ל על פי מה שאיתא בזוהר (תיקו"ז כ"ב ע"א) על המתפללים בימים הקדושים רק על פרנסתם ומחיה וכלכלה, שהם צווחין ככלבא הב לן חיי הב לן מזוני ולא משגיחים ביקרא דמאריהון ובגלותא דשכינתא. נ"ל לעומת זה יכונה ההיפך מהנ"ל באריה השואג כשיש לו טרף (כעמוס ג' ד'), ה"נ אנשים צדיקים אעפ"י

ביאר הענין ש"ץ שאינו הגון הנודע שום תפילת הציבור לא היענה

[ח"ג ג' ב']

חלק להם, שאין לו שחר. אומרו הנסתרות לה' אלוקינו הרבה דברים נאמרו בו. חו בפרשת התשובה (שם ל' א') והיה כי יבואו עליך וגו' הברכה והקללה וגו' והשבות אל לבבך, וקשה הא ההתעוררות הוא על ביאת הקללה לא על הברכה, אם כן מאי טעמא הזכיר הברכה.

לפנות כל מחשבותיו לעשות רצון הבריות, כי כל מחשבותיו פונות לשם ה', על כן הבטיח הנביא (ישעי' נ"ד י"ג) וכל בניך למודי ה' ואפי"ה ורב שלום בניך כי הוא פלאי.

והנה אמרו חז"ל (ב"ר ל"ח ר') חבור עצבים אפרים הנח לו, חלק לבם עתה יאשמו (הושע ד' י"ז). על כן אמר פה כי זה הפורק עול אומר שלום יהיה לי, ר"ל שלום המדיני הנ"ל, כי בשירות לבי אלך, אם ארצה אשמור מהתורה מה שארצה ואברור דרך לעצמי, והוה סד"א שיסלה לו ה' בעבור השלום, לא יאבה ה' סלוח. והנה סדום ועמורה נהפכו על שלא היה בהם שלום המדיני, ואם כן יהיה הדבר פלא איך נהיתה כזאת שיארע לאלו כמו סדום שהרי הם מתנהגים בשלום המדיני, ההיפך מסדום". ואמר על אשר עזבו את ברית ה' אלוקי אבותם וגו' ולא חלק להם, ר"ל על אשר לא חלק לבם הם יאשמו. אלא כיצד יעשה האדם ויחיה, הנסתרות שבלבו יהיה מיוחד לה' אלוקינו בכל מחשבותיו, והנגלות שבאיבריו יהיה להנהיג ולהטיב לנו ולבנינו עד עולם, ויהיה כל זה לעשות את כל דברי התורה הזאת, לא על מנת לילך בשירות לבו יחפצו, אלא ע"ד וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך.

כוונת האפיקורסים לילך בשלום עם הבריות, ובכל זאת לא יסלה להם ה', כי לא קיבלו התורה בלבים

הפורק עול אפילו שמקיים כל התורה אין תשובתו מתקבלת וכו' שלא פרק עול תמיד תשובתו מתקבלת

והנלע"ד, פרשה ראשונה מיירי מפורק עול ואינו רוצה להכניס עצמו בקבלת הברכות והקללות. אפילו מקיים כל התורה כולה, אך רק משרירות לבו כי כן ישר בעיניו, אבל אינו מקבלו עליו כאלה ובשבועה, הרי זה האפיקורוס גמור". ולא יאבה ה' סלוח אפילו בתשובה, כי כל הפורש ממינות מית (ע"ז י"ז ע"א). ואמר בפרשה שניה והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה, לא שיבואו בפועל, אלא שיבואו אל לבך לקבל עליך, אפילו עובר על כל התורה בזדון לבו אשר השיאו, מ"מ כיון שלא פרק עול, אזי אם ישוב לבו לשוב מיד יקבלו. וזה ענין ב' הפרשיות לע"ד.

והנה על הרוב האפיקורסים רודפי שלום הם, כי כל כוונתם לשלום המדיני אבל לא לשם ה'. ובאמת כי להם יאות יותר, כי העובד ה' אי אפשר

הנביא מבטיח לעובדי ה' שיהיו בשלום עם הבריות הגב שאין דעתם פנויה לכך כמו פורקי העול

ינו הגון אינה העיבור זו הוא יא'

ע ות ניצבים ד כלבנו יג"

יא. ראה להלן ד"ך אלו דרוש יא [שס"ג ב] ד"ה ואמר ותראו ובמצויין שם. יב. ע"ע להלן סליחות דרוש ה [שמ"ד ג] ד"ה ועיקר. ד"ך אלו דרוש ה [שס"א א] ד"ה אבל, ד"ך אלו דרוש יז [שס"ז ד] ד"ה אך, ה"ג ו' אדר דרוש כה [קע"ג ד] ד"ה הדרש. יג. ו"ל המדרש שם: "גדול השלום שאפילו ישראל עובדי עבודה זרה ושלום בניהם אמר המקום כביכול איני יכול לשלוט בהם כיון ששלום בניהם. שנאמר (הושע ד' י"ז) חבור עצבים אפרים הנח לו, אבל משנחלקו מה הוא אומר חלק לבם עתה יאשמו. הא למה גדול השלום ושנואה המחלוקת". ישעי' יס"ח. יד. ע"ע תו"מ נצבים קל"ט א' ד"ה ואמרו.